

Vastinetta Matti Sadeniemelle. ¹

Tietenkin on aina ollut ja tulee olemaan eri käsityksiä siitä, mikä on kirjakieleksi parasta normaalisuomea. Toht. Sadeniemi väittää minun olevan toista mieltä »useissa kohdin, missä kieliopit ovat olleet yksimielisiä». Heti hänen ensimmäisessä näytteessään on erehdys. Setälän Suomen kieliopissa (edessäni on 11. painos, s. 23) todetaan, että tyypissä *kaupunki*, *harakka*, *asunto* on heikko aste mon. partitiivissa ja genetiivissä (*kaupungeita*, *kaupungeiden*, *harakoita*, *harakoiden*, *asunnoita*, *asunnoiden*), mutta »toisinaan muissakin sijoissa», esim. *asunnoihin* = *asuntoihin*. Eiköhän todella ole ennen aikaista jäykistää toista tai toista vääjäämättömän oikeaksi, kun ei kerran kirjallinen käyttö eivätkä murteet siihen anna aihetta.² Edelleen toht. S. kysyy, mistä olen saanut sellaisen käsityksen, että kieliopit tuomitsisivat passiivin

¹ Ks. Vir. 1949, ss. 340–345. — Julkaistaan toimituksen lyhentämänä.

² Olisi edes tiedettävä, miten laajalti tyyppi *harakkoihin* tunnetaan. Minulle on *harakoihin* (*vasikoihin*, *navetoihin*, *ulapoihin* jne.) tuttu ainakin Savosta, Hämeestä ja Pohjois-Satakunnasta (Virtarannalla vain sellaisia: *välkoihin*, *asunnoihin*, *navetoihin*, *elikoihin*, LYSMÄ I, s. 37.)

kielteisen imperfektin *ei oltu tehty* ja huokaisee: »Olen turhaan hakenut sellaista kielioppia». Jos hän olisi vilkaissut Kettusen-Vaulan Suomen kielioppia (6. painos s. 93), olisi hän oikeakielisyysohjeesta saanut lukea: »Johdonmukaisinta on käyttää kaikissa passiivin liittoempeyksissä *olla* verbin aktiivisia taivutusmuotoja (siis: *on kutsuttu, ei ole kutsuttu, oli kutsuttu, ei ollut kutsuttu*).» (Taivutuskaavassa s. 97 vain *ei ollut annettu*.) Tämä oli silloin olevinaan myös oikeakielisyyksiemiesten kanta (eli »muualla suositeltu», kuten toht. S. tunnustaa), mutta myönnän kernaasti, että minun olisi jo kielioppia tehdessän pitänyt suhtautua siihen kriittisemmin. Tärkeämpää olisi ollut saada kuulla, onko tyyppi *Ruotsia tunnutaan pidettävän voittajaehdokkaana* toht. S.:n mielestä virheellinen, kuten Saarimaa (s. 237) luulee.

Toht. S. jättää mainitsematta ne mielestäni painavat syyt, jotka minut ovat pakoittaneet tunnustamaan mon. illat. muodon *korkeihin* rinnalle myös *korkeisiin*. Luulisi toki rytmioipin tutkijan myöntävän, minkä monotonisen vaikutuksen tekee peräkkäin toistuva *-hin -hin -hin* (*noihin korkeihin vaaroihin, näihin tuuheiin puihin* yms., vrt. *noihin korkeisiin vaaroihin, näihin tuuheisiin puihin*). Vielä tärkeämpää on, että *elä v ä y l e i s k i e l i* kuten kirjakielikin aivan yleisesti suosii tyyppiä *korkeisiin* (eikä kummakaan sille, joka tietää tyyppin levinneisyyden), ja hyödytön on ollut kieliopinkin pyristeleminen sitä vastaan. Tähän ei ole verrattavissa (kuten toht. S. tekee) adverbityyppi *viikottain, lasittain*, pro *viikoittain, laseittain* (vrt. *kuormittain*), sillä kaksoismuodoista ei ole mitään hyötyä, ja se joka oppii sanomaan *laseissa*, oppii sanomaan myös *laseittain*.

»Hän puolustaa myös rakennetta *Väinämöisen lyötyä kirveellä polveensa oli hän pahassa pulassa*.» Ei edes viittausta, missä kohdin minä sitä puolustan. Vrt. s. 167, jossa sanotaan: »Puhekielessä tällainen rakennelma on ylenyleinen, mutta välttämättä sitä, jo kieliopin neuvon mukaan, milloin se on vältettävissä.» Seuraavassa kohdassa sitten monimutkaisempia tapauksia, joissa »välttäminen» todella vie pienen epäselvyyteen.

»*-ottaa ~ -oittaa* hän on katsonut välttämättömäksi kulkea omaa tietään.» Miten väärä tämä syytös on, tietää jokainen, joka on tutustunut kirjaani (s. 76). On kyllä runsaasti yksityistapauksia, joissa »kielilautakunnankin» jäsenet näkyvät olevan jyrkästi eri mieltä tai joita kukaan ei liene tätä ennen käsitellyt ja joista edelleen sopii keskustella. Eiköhän tosiaan ole ero esim. *pullollaan* olemisella eli *pullottamisella* ja *pulloihin* panemisella eli *pulloittamisella* (*pinoittamista* ei ollenkaan tarvita eikä ohjesanastossa olekaan muuta kuin *pinota*), mutta mistäpä eron tajuaa poloinen, jolla korvassaan ei ole *-oitta*-verbejä, vaan jolle kaikki on yhtä *jorottamista* ja *öröttämistä* tai joka puhuu *kehottamisesta* ikäänkuin olisi puhe istua *kehottamisesta*. Tai joka ei kotimurteestaan (tai kirjallisuudesta) tunne *pakoittamisen* ja *pakottamisen* eroa (siitä ks. s. 80), vaan puhuu naurettavasti esim. *pakottavasta tarpeesta* lainkaan tarkoittamatta mitään »tarpeelle» ajavaa vatsan *pakotusta*.

Hyvin arka paikka toht. S:lle näkyy olevan sanajärjestyskysymys. Minun on otettava, kun olen kerännyt lisäaineiksiakin eri murteista ja sukukielistä, koko tämä kysymys käsiteltäväksi eri kirjoituksessa.

Kun arvostelija ei näe hyväksi viitata edes sivuun, jossa kirjassani olen puhunut *järkytetty, liikutettu* yms. muodoista, saa hän väittää minun »taittavan peistä» niiden puolesta. Kuulemme, että »suomessa passiivin toinen partisiippi edellyttää tekijäkseen persoonallista olentoa, yhtä tai useampaa». Siis *karaistu mies* olisi väärin, kun mies on taivaan tuulien — eikä sepän — karkaisema! On sekin oppia. Ja arvostelijaa »suorastaan tyrmistyttää» se sivu, jossa arvostelen Saarimaan »huonosti rakennettuja lauseyhdistyksiä». Lukekoot sen muutkin (se on s. 165) ja tyrmistykööt, jos ovat yhtä heikkoverisiä. Sitten on vielä syytös, että olisin tehnyt vääräyttä Saarimaille epätarkalla sitaatilla: ». . . mutta joka *kelvottomana saapuu, joutuu kadotukseen*.» Minun on kylläkin ollut lyhennettävä pitkä virke, mutta en edelleenkaan en tässä virhettä, en tarpeelliseksi Saarimaan vaatimaa asua *se joka*. — *Sinä teet suuret silmät*. Enhän minä tätä saksalais-ruotsalaista sanontaa ole suorastaan »suositellut»; katsokoon sivulta 251, jos joku tietää tahtoo, niin joutava kuin asia onkin.

Ja sitten kummallinen juttu. Arvostelijalle on tuottanut vilpittöntä iloa tunnustuksen, että minulla ei ole ollut aikaa laatia metodisesti parempaa ohjekirjaa, s.o. parempaa kuin Saarimaa, ja näytteeksi liiasta kiireestä ottaa toht. S. esitykseni »aspiraatiosta» (s. 1). Olin silmämääräisesti murrekarttaani vedoten sanonut, että suurin osa Suomen kansaa ääntää katkon vokaalin edellä (*anna' olla*), mutta toht. S.

on karttani mukaan l a s k e t t a n u t asutustiheyden vastaavalla alueella ja tämän tärkeän toimituksen jälkeen kumoa juhmallisesti väitteeni (hän ottaa lukuun myös alueet, joilla katko j o k a a s e m a s s a on tuntematon). Todellakin minun olisi pitänyt sanoa vain »suuri osa», mutta eihän se vaikuta asiaan, sillä totta tosiaan, jos suurinkaan osa kansaa tai »kielilautakunnan» jäsenet eivät katkoa vokaalin edellä osaa ääntä, niin ei se ole mikään merkki esikuvallisesta ääntämisestä. Sitten arvostelija on nolaavinaan minut viittaamalla tunnettuun lausujamme, joka kirjoitti asiasta Virittäjässä v. 1937, s. 385—. Mutta siellähän vokaalin edellä miltei kaikissa ryhmissä juuri s u o s i t e l l a a n katkon ääntämistä, ja mikä merkillisintä, kirjoittaja-lausuja itse sanoo (paitsi että ääntää aina *anna' olla* yms.) senkin verran tinkineensä omasta kannastaan vain »kielilautakuntaa» tyydyttääkseen.

Sitten kuuluisi täytyvän olla *tullaa* eikä *tullaan* tai *tultaisi* eikä *tultaisiin* — jos nimittain sallittaisiin muoto *tultanee*. Olen tuossa kohdassa (s. 126) tarpeeksi selvästi osoittanut, että muoto *tultaisi* tuomitsisi itsensä (vrt. *ei tultaisi*), ja että passiivin potentiaali liittyy tajunnassa lähinnä aktiivin potentiaaliin, siis *tullee* ja *tultanee*, *sanonee* ja *sanottanee*, ja ettei tuolla loppu-*n*:llä muodossa *tultaneen*, *sanottaneen* ole mitään käytännöllistä arvoa, mutta samalla tehnyt tietäväksi, että k i e l i o p p i p i t ä ä *n:n* p o i s j ä t t ä m i s t ä v i r h e e n ä ja että »parasta on siis välttää vaaraa». Tämän asian — kuten monet muut — olen ottanut mukaan enemmänkin vain kielihistoriallista puolta ja oikeakielisyyden historiaa valaisemaan, ja *sanottaneen*-muodon keinotekoisuutehnan on, kuten olen selostanut, jo aikaisemmin kiinnitetty huomiota. Jos kieliopeissa olisi lähdetty rinnakkaisuudesta *sanonee* — *sanottanee*, ei tuota loppu-*n*:ää kukaan ymmärtäisi kaivata. *Hyväksyttäneen* luiskahtelee yhä kokousten oppineimmiltakin puheenjohtajilta, mutta ei keneltäkään *hyväksytää*. Sensijaan kyllä: näkyy, kuuluu *hyväksyneen*, niin että loppu-*n* muodossa *hyväksyttäneen* itse asiassa enemmän sotkee kuin selvittää p a s s i i v i n funktiota. *n* on vain genetiivi-akkusatiivin tai 3. pers. possessiivisuffiksin merkki.

Varsin vähäpätöiseen asiaan on paremman puutteessa kajottu, kun eräässä alaviitassa (s. 238) olen maininnut, että vertailusana *kuin* on ollut alkuaan instruktiivi. Siitä on tietenkin vanhassa kirjasuomessa ja erinäisissä murteissa tullut relatiivipronomini, mutta virkessä *Nouseva viikko on sittes se viikko kun istutetaan* (Kylmäkoski) ei *kun* ole välttämättä relatiivipronomini, vaan ainakin alkuaan temporaalikonjunktio: *Kun istutetaan, se on sitten se nouseva viikko*.

Tosiaan, Virittäjän »tähdenväli» *Senkin huomioon ottaen täytyy objektiivisen arvostelijan tulla siihen tulokseen, että . . . jääköön rekisteröijänsä »verrattain alkeelliseksi objektiivirheeksi», kuka hän lieneekin*. Olin Saarimaata epäillyt kai suotta, koskapa hän näkyy Kielenoppassaan (s. 159) sellaisia tapauksia jotenkuten sietävän. En tuota osaa »huonona polemiikkina» tunnolleni ottaa, mutta vielä vähemmän sitä pientä hairahdusta, että ajatusviivan olen pannut (s. 140) väärään paikkaan: *Syöää juoda, nukkua, se on — elää* (olisi pitänyt olla: . . . — *se on e l ä ä*). Ei se muuta asiaa. Saarimaa vaatisi: . . . *se on elämää*, mutta tähän vivahtaa jo sellaiseen kuin »vasta elämää!».

Lauseenjäsennys ei kuulu olevan vahvimpia puoliani. Todistukseksi kelpaa virkkeestä *Luultiin miehellä olleen toinen vaimo jossakin* se seikka, että olen *vaimon* esittänyt predikatiiviksi (s. 140), samoin virkkeestä *Synnä on katsottu olevan sen, että mies on lahjaton* (s. 147) predikatiiviksi sanan *sen*. Tietystiän *olleen toinen vaimo ja olevan sen, että . . .* ovat kokonaisuuksina objekteja, mutta kun jokainen sana lauseessa on jokin lauseenjäsen, niin eiköpä *olleen* ole objektisana ja sen määräys *toinen vaimo*, siis predikatiivi, ja vastaavasti toisessa lauseessa.¹

¹ Vrt. Nykyisten koulujen kehutaan olevan entisiä paremmat (predikatiivi, Setälän lauseoppi s. 117). Onhan lauseenjäsennyksessä usein eri selitysmahdollisuuksia ja Setälänkin päätelmissä (vaikka hän pysytteleekin vain suhteellisen selvissä tapauksissa) joskus arvostelemisen varaa, mutta ei näitä kysymyksiä juuri koulutiedoilla ratkaista. En tiedä, mitä pätevyyttä toht. Sadeniemellä tällä alalla on (olisi yleensäkin ollut toivottavaa, että hän olisi väitöskirjankin aiheeksi valinnut jotain tämän tapaista), mutta omasta puolestani olen joutunut tätä alaa tutkimaan enemmän kuin meikäläisistä kukaan muu (Suomen kielioppi, Lauseliikmed eesti keeles, 1924, Vepsän murteiden lauseopillinen tutkimus ss. 37—215). Tähänkin vaaditaan jossain määrin myös kielen historian tuntemista.

Aakkosellisen ohjesanaston toht. S. on laskenut käsittävän n. 8.000 sanaa ja se »olisi erittäin hyödyllinen, jos ei olisi niin persoonallinen kannanotoissaan». Ne esimerkit, joita »persoonallisuuden» osoitukseksi tuodaan (*hyppyylauta, pakoittaa ja pakottaa, pistevapaa, tuohkonen* ym.), eivät paina paljon, vaikka tietysti vielä kollektiivisempi yhteistyö olisi antanut luotettavamman tuloksen. Kukapa tällaisen sanaston tutkii muuten kuin aina satunnaista tarvetta varten katsoen, mutta t y ö t ä siinä on tehty enemmän kuin syrjäinen aavistaakaan. Olen todella rohjennut toivoa, että koulujen oppilaatkin voisivat sitä hyödykseen käyttää, sillä onhan ainesten valtaosa joka tapauksessa kaikkien hyväksyttävissä. Sitäpaitsi viittaukset ohjekirjan vastaaviin pykäliin antavat aina tietää, miten on kirjoitettava, jos minun ohjeeseeni ei luoteta.

Olen käsitellyt kaikki toht. S:n moitekohdat, hänen esittämässään järjestyksessä (tosinhan välille on häneltä tippunut tunnustustakin). Arvostelun lopussa on tyhjää hosumista. Kuka kieltäisi, että kielentarkastajat ovat kustantajille välttämättömyys, mutta ovatko he kaikki tehneet suomen kielelle yksinomaan hyviä palveluksia, se voisi käydä ilmi asiaa tutkimalla. Minä en muka »halua paljon tietää säännöistä»(!) ja selitys siihen voi olla »hänen elämänikäinen työskentelynsä sukukielten parissa». Kaikenlaista hämäämistä — eikä se ole ensi kertaa —, ikäänkuin en olisi työskennellyt (kuten myös julkaisuistani ilmenee) lähes yhtä kauan ahtaasti suomen kielen piirissä (jopa aikoinani Tartossakin) ja ikäänkuin minulta olisi puuttunut tai puuttuisi myös suomen kielen professorin pätevyys. Sukukielten tutkijana taas olen joutunut vieraisa suorastaan oikeakielisyyskysymystenkin ekspertiksi, kuten oman aineeni opiskelijat kurssiluvuistaan tietävät, ja voinen toki luotettavammin kuin moni muu sanoa, mikä suomessa on omaa, mikä vierasta perua, ja tokihan ne »säännöt» muutenkin tunnetaan täällä päin paremmin kuin oppipoikien piirissä. Sattumalta olen — lieneekö sitten kunnia vai häpeä — myös kaunokirjailija ja sellaisena tullut oppimaan monessa suhteessa enemmänkin kuin suomen murteiden tutkijana tai kieliopin tekijänä tai sanokaamme oikeakielisyyskysymysten vatvojana ja ainekirjoitusten korjaajana sinä kymmenvuotiskautena, jonka toimin opettajana Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa. Enkä näitä oikeakielisyyskirjojani ole suinkaan kirjoittanut »sydänverelläni», vaan velvollisuuden tunnossa ja kylmästi harkiten, yksipuolisuutta ja t i e t ä m ä t t ö m y y t t ä torjumaan, r a k e n t a m a a n siihen, mistä keinotekoisia esteitä on ollut revittävä.

LARI KETTUNEN